

Зміст

Від редакції

Марко Сирник
Навчання української мови
у Польщі 3

Мова і література

Людмила Шкрєбтієнко
Роль художньої літератури в контексті
виховання патріотичних почуттів 7

Актуальне

Дмитро Дроздовський
Польські портрети в українському
інтер'єрі: конфлікт ідеологій 9

Григорій Сподарик
Змінити стратегію 13

Павло Лоза
Чи рейтинги важливі? 15

Юрій Савицький
Для мене це космос, що можна жити в
якійсь державі і не знати її мови» 18

Методика

Станіслав О. Караман
Дидактичний потенціал педагогічного
діалогу в сучасній школі 21

Світлана Романюк
Наталія Богданець-Білоskalенко
Особливості методики класного
читання 29

Історія

Микола Лесюк
Іван Брук — до 100-річчя від дня
народження 36

Матеріали

Яна Кацубо
Відкрите заняття — гра «Розумники
і Розумниці» з елементами гуманної
педагогіки Шалви Амоналвілі 40

Документи

Марко Сирник
Що таке «зовнішня евалюація»? 45

Raport z ewaluacji problemowej
Gimnazjum nr 3 w Bartoszycach 46

Raport z ewaluacji problemowej
Gimnazjum nr 2 w Białym Borze 48

Raport z ewaluacji problemowej LO
z Ukraińskim Językiem Nauczania w
Górowie Iławeckim 50

Raport z ewaluacji problemowej I LO
w Białym Borze 53

Raport z ewaluacji problemowej
Gimnazjum nr 7 w Przemyślu 55

Raport z ewaluacji problemowej IV LO
w Legnicy 59

Raport z ewaluacji problemowej III LO
w Przemyślu 73

Pismo ZUwP do MEN 77

Odpowiedź MEN 86

Pismo Rzecznika Praw
Obywatelskich 104

Pismo Fundacji PROSVITA do
MSWiA 107

Pismo MEN 118

Pismo MSWiA 132

Protokół z I spotkania
monitorującego 143

Protokół z realizacji Strategii i rozwoju
oświaty 148

Uchwała Rady Miasta w Białym
Borze 161

Zapytanie nr 1051 165

Pismo MEN 166

Pismo Urzędu Miasta w Poznaniu 168

Pismo Fundacji PROSVITA 169

Марко Сирник
Довідник — навчання рідної мови
у Польщі 172

Наше видання

Гра мемори «Прикрась життя
українською» 181

«Рідна мова»
— освітній журнал
Фонду Просвіта та
Об'єднання українців у Польщі

Вчена рада журналу: Микола
Жулинський (Київ), Роман Дрозд
(Слупськ), Ярослав Грицковян (Кошалін),
Андрій Вонторський (Щецин), Анатолій
Ситченко (Миколаїв), Вадим Оліфіренко
(Донецьк)

Марко Сирник (Валч)
— головний редактор
Дмитро Дроздовський (Київ)
— література
Станіслав Караман (Київ) — методика
Ярослав Сирник (Вроцлав) — історія
Віктор Юрченко (Київ) — психологія

Члени редакції:
Ярослава Кобилко (Гіжицько)
Марія Стець (Перемишль)
Наталія Богданець-Білоskalенко (Київ)

Секретар редакції:
Кристина Сирник (Валч)

Веб-сайт:
Гжегож Муцовський (Валч)

Графічне оформлення:
Тереса Олещук

Мовна і стилістична коректа:
Мирослава Олійник (Бучківська)
(Львів/Варшава)

Коректа:
Катерина Сень

Видавець
Фонд Просвіта
Об'єднання українців у Польщі

Адреса редакції:
Фонд Просвіта
Редакція «Рідна мова»
78-600 Wałcz
ul. Okulickiego 10-14/12
e-mail: proswita@o2.pl;
ridnamowa@gmail.com
www.prosvita.org.pl

Номер надрукований завдяки фінансовій
підтримці Міністерства національної
освіти

Під час використання матеріалів,
посилання на журнал «Рідна мова»
— обов'язкове

Світлана Романюк
Наталія
Богданець-Білоskalенко

Особливості методики класного читання

У початковій школі читання є одним із видів мовленнєвої і пізнавальної діяльності, який активно впливає на мовний розвиток дитини.

Уміти читати — означає оволодіти технікою читання (якостями читання, засобами логіко-емоційної виразності, мати здоровий мовленнєвий апарат), усвідомлено сприймати те, що читаєш, орієнтуватися в художній, науково-пізнавальній і фаховій літературі, а також у дитячій періодиці.

Методика навчання на уроках літературного читання повинна бути підпорядкована розв'язанню завдань, визначених шкільною програмою (пізнавальних, виховних, розвивальних, спеціально-навчальних, удосконалення техніки читання, розвиток навичок зв'язного мовлення у зв'язку з прочитаним текстом).

Завдання уроків літературного читання полягають не лише в тому, щоб навчити дитину читати, розвивати її мислення, а й у тому, щоб викликати певний комплекс почуттів при читанні та аналізі тексту.

У процесі формування вміння читати необхідно постійно вдосконалювати читацькі уміння учнів у роботі з текстом. Виховні можливості уроків літературного читання визначаються виховним потенціалом художнього твору, який діти читають. Водночас урок літературного читання не може бути ізольований від загальної системи шкільного виховання. Він повинен взаємодіяти з іншими навчальними предметами — українською мовою, природознавством, музикою, образотворчим мистецтвом, позакласними заходами.

доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича
м. Чернівці, Україна
доктор педагогічних наук, доцент кафедри української літератури і компаративістики Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

Урок літературного читання, як і будь-який урок української мови, повинен забезпечувати високий рівень мовленнєвої культури. У його структурі обов'язково передбачається робота з розвитку мовлення молодших школярів, при чому всіх видів — слухання, говоріння, читання, письма.

Безпосередня читацька діяльність дітей з текстом повинна становити орієнтовно 2/3 уроку. Використання різноманітних методичних прийомів на уроках читання мусить узгоджуватися з етапами роботи над твором (*до читання, під час читання, після завершення читання*), його літературними особливостями, з навчально-пізнавальними та розвивальними завданнями. Тоді робота з текстом художнього або науково-пізнавального твору сприятиме активізації розумової діяльності дітей: вчитиме спостерігати за фактами та подіями твору, зіставляти їх, узагальнювати, тобто виконувати аналітичні і синтетичні операції. Звідси випливають завдання сучасного уроку літературного читання:

освітні: формування навички правильного, швидкого, свідомого, виразного читання; залучення школярів до читання художньої літератури, до її розуміння, правильного сприйняття образів та ідейного змісту; збагачення словникового запасу учнів новими словами, фразеологізмами;

пізнавальні: збагачення знань учнів про природу, суспільне життя, трудову діяльність людей забезпечується текстовою навчальною інформацією;

розвивальні: розвиток мовленнєвих умінь: читати і розмовляти відповідно до норм літературної мови; пам'яті, уваги, спостережливості; аналітико-синтетичних умінь: порівнювати, узагальнювати, доводити, проводити аналогію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; творчих здібностей, самостійності та навички самоконтролю;

виховні: сприяння патріотичному, громадянському, етичному, моральному, естетичному, трудовому та фізичному вихованню молодших школярів; формування національної самосвідомості учнів, їх духовності, інтересу до традицій свого народу, його минулого, сьогодення та майбутнього; виховання мовної етики;

спеціально-навчальні: удосконалення *техніки читання* (спосіб читання, правильність, темп, виразність) для забезпечення становлення відповідних якостей читання (свідомість, правильність, швидкість, виразність); *робота з текстом* (формування вмінь повноцінно сприймати художні й науково-пізнавальні тексти; виховання розвинутого читача, здатного розуміти характери дійових осіб, їхню поведінку, авторську думку, висловлювати оцінні судження про зміст та обрані засоби твору; забезпечення ефективної роботи з текстом; розвиток в учнів інтересу до книжок, до самостійного читання, читання будь-якого тексту і вибору книжки); *розвиток зв'язного мовлення* (вміння будувати власні висловлювання, вести діалог, відповідати на запитання, ставити питання до прочитаного тексту та в процесі бесіди зв'язно розповідати про прочитане, почуте, побачене, обґрунтувати думки); *формування читацьких умінь у роботі з текстом; активізація «вдумливого читача»* (уміння думати над твором до читання, під час читання і після завершення читання); *проведення літературознавчої пропедевтики і формування первинних літературознавчих знань; забезпечення морального і естетичного виховання; формування у дітей сучасного світосприйняття, яке не суперечить науковим досягненням у різних сферах знань; розвиток образно-логічного мислення, творчої уяви дітей.*

Визначені завдання мають реалізовуватися у **змісті** та **структурі** уроку літературного читання в комплексі.

Важливою проблемою уроку літературного читання є визначення оптимальних шляхів реалізації поставлених цілей у вивченні навчального матеріалу з урахуванням його змісту та можливостей. Удосконалення навички

читання — першочергове завдання на уроках літературного читання, бо вже на цьому етапі треба готувати учня до самостійної роботи з книгою, допомагати йому в пізнанні навколишнього. Саме тому тут важливі вправи з розвитку навички читання, застосування індивідуально-диференційованих завдань, контроль за розвитком навички читання майже у кожного учня класу.

ТИПОЛОГІЯ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Уроки літературного читання розрізняються за такими ознаками:

- ▷ за дидактичною метою;
- ▷ за провідною діяльністю учнів
- ▷ за типом навчального матеріалу.

У системі класного читання найпоширенішими є два типи уроків:

1. урок ознайомлення з новим твором,
2. урок узагальнення вивченого матеріалу.

Сучасний урок літературного читання, з одного боку, повинен мати обов'язкові компоненти, оскільки він будується на певному навчальному матеріалі, являє собою конкретний задум учителя, враховує психологічні особливості дітей, з іншого боку, йому притаманні пластичність та рухливість структурних елементів, позаяк він пронизаний імпровізацією учителя. Обов'язковою складовою уроку має бути реалізація триєдиної мети: навчальної, розвивальної, виховної, а також використання індивідуальних та диференційованих завдань.

Найбільш складну структуру має урок літературного читання і колективного аналізу художнього твору. Він складається з таких етапів:

- ▷ підготовка до сприйняття тексту;
- ▷ первинне сприйняття тексту;
- ▷ перевірка первинного сприйняття;
- ▷ читання і аналіз твору;
- ▷ узагальнення;
- ▷ перерахування твору з новою читацькою метою;
- ▷ творча робота учнів за прочитаним.

Такий урок називають *комбінованим*, оскільки він включає в себе комбінацію трьох основних етапів читання і обдумування твору: первинний синтез — аналіз — вторинний синтез (сприймання, засвоєння, застосування на практиці). Проте на уроці літературного читання ці етапи навчального процесу часто зливаються і не завжди яскраво виражені.

Під час роботи з великими творами ця схема порушується: великий обсяг тексту не дає змогу провести на одному уроці всі види робіт, спрямованих на сприйняття і засвоєння твору. Сучасна методична література пропонує вчителю два варіанти роботи з таким текстом:

- ▷ твір поділяється на частини і проводиться робота над кожною з них, дотримуючись на уроці традиційної схеми навчання;

- ▷ розділити читання й аналіз та проводити їх послідовно на 2–3-х уроках.

Перший урок — ознайомлення з новим твором (підготовча робота, первинне сприйняття, перевірка сприйняття). Цей урок є основним. Він включає такі етапи:

- ▷ перевірка домашнього завдання;
- ▷ виклад нового матеріалу;
- ▷ закріплення нового матеріалу,
- ▷ визначення домашнього завдання.

Проте це не означає, що під час вивчення будь-якої теми необхідно включати всі названі етапи. Корективи у план уроку вносяться у зв'язку з тим, що окремі теми вивчаються на кількох уроках. Відповідно до цієї структури будуються уроки з будь-якої теми незалежно від жанру твору, але в наповненні кожного етапу уроку необхідно обов'язково зважати на жанрові особливості виучуваного твору.

Другий урок — аналіз твору (читання і аналіз за логічно завершеними частинами). На уроці аналізу твору кількість етапів обмежується логікою досягнення мети. При цьому важливе місце займає саме читання тексту. Види роботи з текстом повинні бути:

- ▷ спрямовані на свідоме сприйняття і засвоєння ідеї твору;
- ▷ взаємопов'язані і взаємодоповнюючі;
- ▷ доступні для виконання кожним учнем.

Третій урок — узагальнювальний урок за твором (загальні висновки за розділом, перечитування, творчі роботи учнів). Такий урок використовується після завершення роботи над темою або розділом, які у сучасних читанках починаються словами: «Пригадайте, поміркуйте...».

Провідна мета даного уроку — узагальнити читацькі уявлення, зробити підсумок: які письменники пишуть на цю тему, які жанри представлені в даному розділі, в яких книжках можна знайти твори з пройденої теми. До структури цього уроку не вводиться такий етап, як читання твору і перевірка первісного сприйняття. Даний тип уроку має на меті повторити вивчене з теми, пригадати зміст

творів, систематизувати і узагальнити знання та відомості, а також працювати над удосконаленням якостей читання, умінь логічно та грамотно правильно формулювати свої думки. Такі уроки варто будувати у формі гри, театрального дійства на основі казкових сюжетів. Заохплюють учнів на таких уроках конкурси, змагання, концерти, КВК, що, в свою чергу, стимулює молодших школярів до творчого самовиявлення, до літературної творчості.

Основні завдання узагальнюючих уроків літературного читання:

- ▷ відновити у пам'яті учнів опрацьоване протягом вивчення даного розділу, повторити, закріпити його;

- ▷ навчити учнів знаходити асоціативні зв'язки у тематиці, змісті прочитаних творів, тобто розкрити учням прийоми узагальнення;

- ▷ сприяти розвитку логічного мислення: порівняння спільних рис героїв, встановлення причинних зв'язків в описуваних явищах;

- ▷ розвивати пізнавальну діяльність дітей на основі добору нового матеріалу до даного розділу;

- ▷ сприяти розвитку мовлення молодших школярів (діалогічного, монологічного, самостійності суджень).

На узагальнюючих уроках можна використовувати різні за характером запитання, а саме:

- ▷ запитання на відновлення вивченого матеріалу в пам'яті (Якими новими словами і висловами поповнився ваш словничок? Хто автори оповідань із даного розділу?);

- ▷ запитання на висловлення власної оцінки (Які твори про зиму вам найбільше сподобались? Чому так багато різних книг потрібно людям?);

- ▷ запитання, які спонукають до роздумів і зіставлення (На кого би ти хотів бути схожим? Ким ти мрієш стати, коли виростеш?);

- ▷ запитання на пошук спільного і відмінного з раніше вивченим (Назвіть біблійні легенди, які вам доводилось читати із Дитячої Біблії);

- ▷ запитання на осмислення власного життєвого досвіду, власних спостережень (Які заходи проводяться у вашому місті чи селі для збереження зелених насаджень?).

Отже, різноманітний характер запитань і завдань допомагає у розв'язанні основної мети узагальнюючих уроків. Як і до будь-якого уроку, до даного типу теж необхідно здійснювати відповідну *підготовку*, яка складається з наступних етапів:

- ▷ визначення мети і змісту уроку;
- ▷ складання плану його проведення;
- ▷ продумування та підготовка системи наочності;
- ▷ визначення обсягу та характеру запитань і завдань.

Вимоги до узагальнюючого уроку:

З початком розділу відразу вказати на те, що після його завершення буде проведено узагальнюючий урок за темою, яка вивчалась, чи запропонованим девізом.

На одному із перших уроків варто запропонувати літературу для додаткового опрацювання, вивчити напам'ять малі фольклорні жанри, вірші з даної теми, підготувати ілюстрації, малюнки.

Додаткові завдання варто диференціювати як за рівнями, так і за формою: для всього класу, для групи, індивідуально.

Протягом вивчення розділу необхідно проводити екскурсії, збирати все, що було підготовлено до окремих уроків з розділу, а вкінці провести виставку експонатів.

Орієнтовна структура узагальнюючого уроку **літературного читання**:

1. Організація класу до уроку.
2. Повідомлення теми і мотивація навчальної діяльності учнів.
3. Повторення та узагальнення вивченого.
4. Оцінка підготовки.
5. Підведення підсумку уроку.

Рекомендовані види робіт на узагальнюючих уроках:

- повторювально-узагальнююча бесіда;
- переказування;
- різні види читання з книги і напам'ять;
- вікторини;
- розповіді учнів про виготовлене до уроку (малюнки, картини, речі);
- конкурс на краще читання вірша;
- дидактичні ігри на повторення та ін.

Слухання художнього твору буде провідною діяльністю наступного типу уроку — *просто читання*, який включає такі компоненти:

- Читання вголос твору учителем.
- Бесіда за прочитаним.
- Вільне висловлювання дітей.
- Роздуми про прочитане.
- Спільне переживання і висновок.

Навчальний матеріал — дитяча книга стане визначальним фактором для такого типу уроку, як позакласне читання. Його компоненти:

- Постановка творчої задачі.
- Безпосередня творча діяльність дітей.

Колективне обговорення результатів.

Відбір вдалих дитячих творів для журналу, збірника, газети.

На уроці може бути проведений конкурс читців, влаштована виставка виробів, розіграний спектакль для батьків і учнів школи.

У сучасних системах навчання читанню навчальний матеріал часто групується за тематичним принципом.

На уроках літературного читання слід створити найсприятливіші умови для втілення ідей гуманної педагогіки, особистісно орієнтованих методичних систем. Це зумовлює необхідність індивідуалізації читацької діяльності учнів: застосування диференційованих завдань на уроці і для домашньої роботи, завдань на вибір, індивідуального підходу в оцінюванні темпу і виразності читання та ін. Високу результативність у досягненні вимог програми визначає система роботи вчителя над усіма її завданнями, бачення ролі загальної теми й окремого уроку у розвитку і вихованні дитини, врахування готовності класу до використання тих чи інших методів.

Таким чином, на уроках літературного читання вирішуються провідні завдання початкового навчання — вдосконалення навичок читання і робота над розумінням прочитаного.

Існують також **нестандартні** уроки літературного читання. Серед них можна виокремити наступні:

Уроки-сходінки до монографічного вивчення творчості письменника. Вони характерні для вивчення тем розділів «Шевченкове слово», «Вірші про світ природи і дитинства», «Поетична світлиця», «Твори зарубіжних письменників» та ін.

На цих уроках створюються передумови для заглиблення у творче читання кількох творів одного автора, розширення й упорядкування знань про особистість письменника.

Важливу мотиваційну і навчальну функцію відіграє на цих уроках доступна, емоційна розповідь учителя про автора творів, обставини його життя або історію написання книги, розгляд портрета. Як правило, на таких уроках, крім матеріалу, поданого у підручниках з «Літературного читання», бажано використати додаткові ілюстрації, красназавчі відомості. Водночас не слід переважувати урок інформацією, вводити нові поняття, терміни, адже у дітей попереду літературна освіта в основній і старшій школі.

Уроки-інсценізації (або уроки з елементами інсценізації). Проведення таких уроків передбачає розігрування учнями ситуацій за прочитаним.

Інсценізація твору вимагає належної підготовки учнів, що передбачає:

- ▷ розуміння ними характеру дійових осіб, уявлення про зовнішній вигляд;
- ▷ визначення ролі того чи іншого персонажа у творі;
- ▷ обговорення можливих інтонацій, міміки, рухів тіла під час читання реплік.

Бажано, щоб протягом року усі учні спробували свої здібності у розігруванні сценок. Учителю слід заохочувати дітей до інсценізації прочитаного у класному театрі, на батьківських зборах або перед іншими учнями. Уміння інсценізувати сприяє формуванню у молодших школярів здатності легше адаптуватися у соціальному середовищі, вільно спілкуватися.

Уроки з ігровим сюжетом є близькими до уроків-інсценізацій. Як показують наші спостереження, цей вид уроків з успіхом застосовується в усіх класах під час вивчення різних тем. Ігрові сюжети виступають як основа побудови сценаріїв уроків.

Уроки-мандрівки, уроки-подорожі також є варіантами ігрового уроку. Основою такого уроку може стати карта подорожі. Включення музичних фрагментів емоційно і методично прикрашає урок, знімає перевтому учнів.

Уроки-роздуми. Ці уроки відрізняються тим, що читацька діяльність учнів зосереджена на аналізі й розв'язанні своєрідних морально-етичних проблем і пізнавальних задач, які випливають із ситуації, описаної у творі.

У багатьох випадках теми уроків вже у своїй назві містять запитання, яке є стрижнем уроку. І щоб дати на нього відповідь, дітям потрібно зануритись у текст, проаналізувати мотиви поведінки дійових осіб, обміркувати їх, обговорити різні думки. Це можуть бути такі теми: «Чому так багато книг потрібно людям?», «Чому різні книги читають по-різному?», «Чому людина не знає, доки живе?», «Чому природа — наш спільний дім?», «Як здійснити найзаповітніше бажання?», «У чому секрет успіху?».

На таких уроках діти розмірковують над тим, чому герої цих оповідань діють саме таким чином, що схвалює, а що засуджує автор, висловлюють власні оцінні судження щодо прочитаного.

Інтегровані уроки та уроки з блочною інтеграцією змісту різних предметів. Цей вид

уроків утвердився в дидактиці і методиці початкової школи, що зумовлено насамперед підготовкою вчителя як багатопредметника, який сприймає початкову школу як систему.

На таких уроках можна організаційно і методично зв'язати близькі теми з різних предметів.

Уроки-діалоги. Без навчального діалогу неможливий жоден урок, адже він є формою реалізації будь-якого опитування, узагальнення. Діалог виступає важливим змістовим і діяльним компонентом уроків-роздумів, уроків-інсценізацій, але тут він лише засіб, підпорядкований розв'язанню інших завдань.

Діалог є основним компонентом особистісно орієнтованого навчання, яке утверджує форму навчального спілкування, побудовану на активній взаємодії та взаєморозумінні його учасників.

Особливостями такого спілкування є:

- ▷ стимулювання самостійних суджень учнів,
- ▷ опора на їхній життєвий і читацький досвід;
- ▷ розгорнутий обмін думками, репліками, враженнями від прочитаного (моє-твоє-наше-моє), на основі коротких дискусій;
- ▷ створення сприятливих умов для індивідуального самовираження кожної дитини, розвиток комунікативного потенціалу, грамотного використання вербальних і невербальних засобів спілкування.

Ефективність уроку-діалогу значною мірою залежить від рівня підготовленості школярів до участі у діалоговій взаємодії.

Під час уроку-діалогу вчитель у співпраці з учнями формулює проблему, керує послідовністю пізнавальної і читацької діяльності, непомітно, терпляче допомагає дітям сформулювати більш точно свою думку, не перетворює діалог у монолог «всезнаючої» людини.

Уроки розвитку літературних творчих здібностей учнів. У діяльності людини, як відомо, виявляються загальні і спеціальні здібності. Загальні забезпечують виконання різних видів діяльності, а спеціальні — формуються у спеціальних галузях — математичній, художній, мовленнєвій, технічній та ін.

У навчальній діяльності молодших школярів переважаючим є формування загальних здібностей, разом з тим кожна освітня галузь має значний потенціал для розвитку спеціальних здібностей.

У програмі з читання цей напрям представлений окремою змістовою лінією «Розвиток творчої діяльності на основі прочитаного», яка реалізована у підручниках в окремих темах. Крім того, для розвитку літературних творчих здібностей можна використати завдання, які вміщено в інших розділах.

Для успішного проведення уроків, що мають на меті розвиток літературних творчих здібностей, треба передусім взяти до уваги, який компонент цих здібностей буде об'єктом цілеспрямованого формування.

Цілі таких уроків можуть стосуватися:

- ▷ розвитку спостережливості,
- ▷ образного мислення,
- ▷ образного мовлення,
- ▷ уяви,
- ▷ умінь конструювати,
- ▷ перетворювати, доповнювати, створювати нові образи, тексти на основі прочитаного, побаченого, почутого тощо.

Визначаючи теми уроків, необхідно проаналізувати розвивальний потенціал текстів, що є у підручниках.

Таким чином, сучасні уроки літературного читання відзначаються різноманітністю структур їх побудови і методики організації навчальної взаємодії, що зумовлено широким діапазоном цілей цього предмета, необхідністю врахування вимог навчальних досягнень з кожної змістової лінії, особливостей конкретного тексту в поєднанні з рівнем готовності дітей, їх пізнавальних потреб, інтересу до читання.

Загальні підходи до побудови уроку літературного читання:

- ▷ провідне місце на уроці повинна займати робота над новим твором;
- ▷ на кожному уроці мають бути вправи на вдосконалення читацьких навичок, розширення, уточнення і збагачення словника;
- ▷ у роботі над художнім текстом слід досягти органічної єдності аналітичного сприймання із цілісним синтезуванням прочитаного, завдяки якому у дітей формуються певні моральні, громадські, світоглядні поняття й уявлення;
- ▷ здійснювати індивідуальний підхід до дітей на уроці і під час визначення домашніх завдань;
- ▷ виробляти вміння в учнів вдумливо читати і самостійно сприймати прочитане;
- ▷ поєднувати різні види читання на уроці (вголос і мовчки);

▷ поєднувати різні методи, які залежатимуть від мети уроку;

▷ відводити час на самостійну роботу з текстом;

▷ відповідно до типу уроку (уроки засвоєння нового матеріалу, закріплення й уточнення, комбіновані, узагальнюючі) і методів навчання використовувати ТЗН, засоби наочності, джерела додаткової інформації.

Із вищезазначеного можна зробити висновки, що урок літературного читання не повинен плануватися за єдиним шаблоном. На уроці не можуть повністю повторюватися всі структурні компоненти і етапи роботи над художнім твором. Однак будь-який урок літературного читання має бути цілеспрямованим: відповідати основним дидактичним вимогам, вимогам програми, віковим особливостям учнів, що допомагають організувати повноцінне сприйняття твору. Обов'язковою умовою уроку є читання й активна робота учнів з текстом.

Пропонуємо **орієнтовну структуру комбінованого уроку літературного читання:**

1. *Організація класу до уроку.*

2. *Повторення вивченого матеріалу. Перевірка домашнього завдання.* Види робіт: підготовка до відповідей на запитання, записаних на дошці чи сформульованих усно; вибіркоче читання за завданням; переказ за планом, вказаним учителем (за частинами, поетапно, в цілому, стисло, детально, творчо); читання вказаних текстів, що містить твір (міркування героя, опис інтер'єру, розповідь одного з героїв); знаходження подібних рядків до запропонованих учителем; встановлення за ілюстрацією змісту відповідної частини твору і зачитування її; читання в особах; виразне читання; словесне малювання; тлумачне читання; читання-драматизація; трансформація діалогічного мовлення персонажів твору в монологічне; характеристика дійових осіб; читання напам'ять та ін.

3. *Мотивація навчальної діяльності учнів. Повідомлення теми і мети уроку.* Види робіт: підготовча робота до сприймання тексту: робота з наочністю, розповідь учителя, бесіда, лексико-семантична та лексико-стилістична робота, лексико-орфоепічна підготовка, ознайомлення з планом роботи над твором, вправи на класифікацію, робота зі змістом підручника, читання додаткових матеріалів учителем, учнями, створення проблемної ситуації, робота з основними структурними елементами книжкового апарату, прогнозування змісту твору за вказаними ознаками, робота над заголовком

твору та ін.; бесіда; актуалізація, уточнення і доповнення знань та уявлень учнів про явища, факти, події, що зображені у творі; узагальнення спостережень після екскурсії; демонстрація діа-, кінофільму; постановка мети вивчення матеріалу («знання», «уміння» визначаються за пізнавальною, виховною і спеціальною навчальною метою до кожного уроку) та ін.; розповідь вчителя про автора.

4. *Сприймання та усвідомлення нового матеріалу. Розвиток читацьких умінь та навичок.* Види робіт: словникова робота; постановка вчителем запитання для слухання тексту; читання тексту вчителем; комбіноване читання (вголос–мовчки, учні–вчитель); відповіді на запитання, поставлені до читання; бесіда-роздум над прочитаним; зіставлення запропонованих прислів'їв, приказок із прочитаним текстом; відповіді на запитання (завдання), вміщені у кінці тексту; визначення серед запропонованих запитань (завдань) тих, що мають (не мають) відношення до тексту; встановлення фактологічного ланцюжка подій; робота з начітністю, ілюстрацією підручника; орфоепічне читання; тлумачне читання; акцентологічне читання; навчальне читання з постановкою таких запитань, котрі починаються зі слів: «Чому?», «Де?», «Коли?», «Як?»; вправи з розвитку техніки читання; аналіз вчинків дійових осіб та їх мотивів; бесіда за опорними запитаннями; робота з ілюстрацією підручника; робота з основними структурними елементами книжкового апарату; висловлення оцінних суджень.

5. *Узагальнююча робота над текстом. Розвиток мовленнєвих умінь і навичок.* Види робіт: поділ тексту на частини; складання словничка образних слів, антонімів, синонімів, порівнянь, крилатих виразів; робота над фразеологією і мовними засобами; детальний переказ прочитаного; оглядове читання з елементами вибіркового; поєднання колективного читання з індивідуальним; знаходження завершених за змістом частин тексту; визначення головної думки твору; композиційний аналіз; складання плану; переказ за планом; підготовка до стислого переказу і стислий переказ прочитаного; словесне малювання; робота за ілюстрацією (впізнання і переказ відповідної частини, опис); логічне читання; робота з розширення

активного словника учнів та ін.; розкриття ідейної спрямованості тексту; розкриття теми (основної думки) за опорними запитаннями; бесіда з метою підготовки до творчої роботи над текстом; з'ясування причинно-наслідкових зв'язків; вибіркоче читання; робота в групах та ін.; постановка запитань учнями; ведення діалогу з автором твору; виразне читання тексту вчителем за складеною партитурою (як підсумок усієї самостійної роботи учнів по «впізнанню» нового тексту; складання партитури читання тексту на основі усвідомлення ідейно-змістової та емоційно-образної спрямованості тексту; читання додаткових текстів учителем (учнями); слухання фонозапису твору; читання-драматизація; групове (індивідуальне) читання; трансформативне читання; заучування напам'ять; декламація; читання в особах тощо; творчий переказ; розповідь за аналогією; ілюстративна робота (словесне, графічне малювання); читання-інсценізація; постановка «живих» картинок; робота над деформованою структурою тексту; уточнююче читання; складання усної (письмової) анотації до прочитаного твору; продукування-діалогів; складання монологів від імені головного героя або одного з них за прочитаним змістом твору; складання описів з елементами міркування; робота над лексико-семантичними групами; робота над засобами виразності тексту (визначення ролі тієї чи іншої частини мови в описі, розповіді, міркуванні персонажів, подій, вчинків.

6. *Підсумок уроку. Домашнє завдання.* Види робіт: бесіда-роздум творчого характеру; розв'язання завдань на основі тексту; постановка запитань до текстів учнями; запис за опорною схемою основної думки; з'ясування позиції учня «автора» («художника») тексту та ін.

ЛІТЕРАТУРА

- Каніщенко А.П., *Система роботи над розумінням тексту у початковій школі*, Тернопіль 2010, 96 с.
 Карнаух Т., *Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках читання*, «Початкова школа» 2005, № 11, с. 5–8.
 Мартиненко В., *Формування досвіду читацької діяльності третьокласників*, «Початкова школа» 2014, № 10, с. 11–14.

